

Minimale competenties voor de beginnende kleuterleerkracht

Werk- en Steungroep Kleuteronderwijs
wegwijs.in/kleuteronderwijs/pabo-brochure/

Inleiding

Het schrijven van deze brochure komt voort uit het volgende.

Bij de Werk- en Steungroep Kleuteronderwijs zijn veel klachten binnengekomen over het feit dat pabo's de studenten onvoldoende opleiden voor het onderwijs aan het jonge kind.

De kleuter vraagt in de ontwikkelingsfase waarin hij verkeert, een wezenlijk andere benadering van de leerkracht dan het jonge schoolkind. Andere kennis en vaardigheden zijn daarbij nodig. Daardoor voelen jonge leerkrachten zich, ook al hebben ze met succes hun opleiding afgesloten, te weinig voorbereid op hun taak en daardoor onbekwaam om op de behoefte van het jonge kind, in het bijzonder de kleuter, aan te kunnen sluiten.

Doelstelling

De WSK wil dat ontstane gebrek aan kennis en vaardigheden bij jonge leerkrachten herstellen en aanvullen.

Het is onze intentie om de pabo's voor hun specialisatie 'jonge kind' een uitgewerkt voorstel aan te reiken waarmee hun onderwijscurriculum kan worden aangevuld. Tevens willen we basisscholen de mogelijkheid bieden om aan pabo's duidelijk te maken wat zij minimaal aan kennis en vaardigheden verwachten van de stagiaires die zij begeleiden.

Deze brochure is als WSK-document geschreven door ervaren kleuterleerkrachten.

Inhoud

Het aanbieden van dit basispakket aan kennis en vaardigheden zal plaatsvinden in 8 delen van 3 uur, waarbij deel 1: Fasen in de psychologische ontwikkeling, bij voorkeur als eerste aan bod komt. Observatieopdrachten lopen als een rode draad door het programma.

De onderwerpen van de acht delen zijn:

1. Fasen in de psychologische ontwikkeling
2. Vervolg van deel 1 en verschil tussen proeven en tests
3. Individuele ontwikkeling en kleutervolgsystemen
4. Spel, spelontwikkeling en rol van de leerkracht
5. Gesproken taal van de kleuter
6. Grove motoriek en ruimtelijke oriëntatie
7. Fijne motoriek en ruimtelijke oriëntatie
8. Zintuiglijke ontwikkeling

Dit aanbod bevat de minimale competenties, waardoor een start kan worden gemaakt met de verbetering van het onderwijs aan kleuters.

De WSK is van mening, dat wanneer een student in de huidige situatie op de pabo kiest voor de specialisatie 'jonge kind', de minimale competenties die in deze brochure zijn opgenomen ontoereikend zijn. Voor uitbreiding van die competenties is een vervolg in voorbereiding.

Uitgangspunten en doelstellingen WSK

www.wegwijs.in/kleuteronderwijs/doelstelling/

Deze brochure is een eerste uitwerking van het streven van de Werk- en Steungroep Kleuteronderwijs om onze uitgangspunten en doelstellingen in concreet onderwijs om te zetten.

1. **Aansluitend kleuteronderwijs** vraagt kennis en inzicht in de verschillende ontwikkelingsgebieden, de daarbij behorende ontwikkelingsleerlijnen, didactieken en de verschillende observatiemethodieken over kinderen in de kleuterfase (doorgaans tussen 4,5 jaar en 6,5 jaar). In deze fase vinden immers allerlei essentiële ontwikkelingen plaats die de basis leggen voor hun verdere schoolloopbaan.

2. **Het vrije spel** is een activiteit die het kind naar inhoud, vorm en tijdsduur zelf bepaalt en waarmee het geen ander doel heeft dan zichzelf te vermaken. Vrij spel geeft ruimte voor ontwikkeling en impulsen van binnenuit en is een basisbehoefte van ieder kind. *Zie het WSK-stuk hierover op bit.ly/1B2Jtk0*

3. In aanvulling op het vrije spel (punt 2) hecht de WSK veel belang aan **gerichte observaties**. Deze vormen de basis voor een beredeneerd onderwijsaanbod, dat aansluit op de actualiteit en het ontwikkelingsniveau van het individuele kind.

Afsluiting

Dit lespakket wordt afgesloten met een getuigschrift. De uitgewerkte observatieopdrachten dienen hiervoor van voldoende niveau te zijn.

Heeft bovenstaande uw belangstelling gewekt?

Dit lespakket is niet alleen bedoeld voor studenten, maar ook voor leerkrachten (en andere belangstellenden) die vinden dat ze onvoldoende zijn toegerust met kennis over het jonge kind.

De WSK helpt u graag verder bij het realiseren van dit programma, zie hiervoor: wegwijs.in/kleuteronderwijs/pabo-brochure/

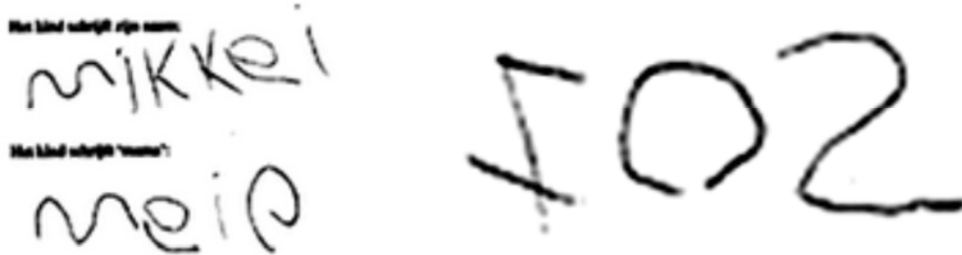
Deel 1: De kleuter is geen jong schoolkind

Fasen in de psychologische ontwikkeling

1A. De kleuter

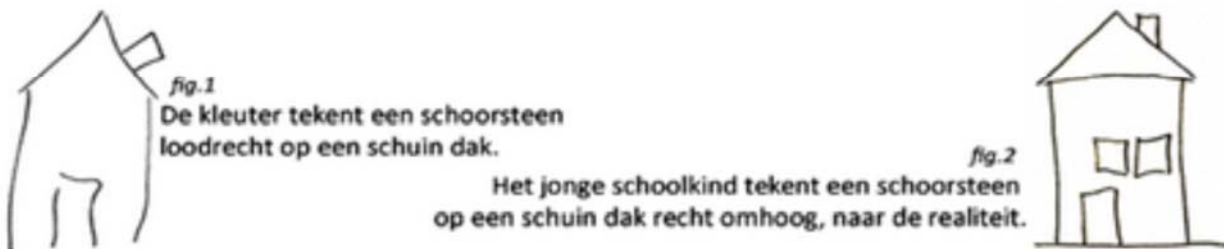
Onder een kleuter wordt verstaan: een kind dat in neurologisch en psychologisch opzicht op een bepaald domein (motorische, zintuiglijke en emotionele ontwikkeling, taalbeheersing, spel, zelfkennis, sociale intelligentie, muzikaliteit, enzovoort) aan bepaalde kenmerken voldoet. Kalenderleeftijd of het al dan niet zitten in groep 1/2 is daarbij geen criterium. Het gaat namelijk niet om de leeftijden maar om de psychologische kenmerken van die fase. In de groepen 1/2 zitten regelmatig kinderen die nog kenmerken vertonen van de peuter, maar ook kinderen met kenmerken van het jonge schoolkind.

In dit deel wordt dieper ingegaan op de specifieke kenmerken van de verschillende ontwikkelingsfasen aan de hand van praktische voorbeelden. Voorbeeld 1. Als een Nederlandstalig kind de lettertekens van het Nederlands reproduceert, met spiegelingen (3, 2 enzovoort), letterverwisselingen (BARM voor /bram/) en/of om-en-om-schrift (op regel 1 van links naar rechts en op regel 2 van rechts naar links), is het wat 'schrijven' betreft een kleuter.

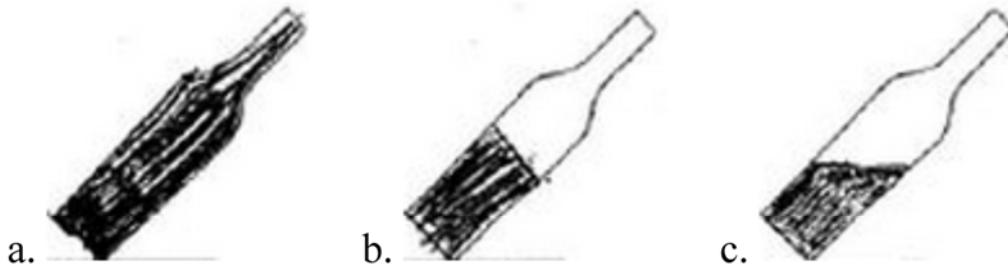
Mikkel van 5 jaar en 10 maanden schrijft zijn naam (als 'mikkei'), 'mamma' (als 'meip') en de naam van zijn broer Jonas (als 'IOS', met twee spiegelingen).

Voorbeeld 2. Als een kind een schoorsteen op een schuin dak haaks op dat dak tekent, is het wat 'ruimtebesef' betreft een kleuter.

1B. Ontwikkeling van het jonge kind en het begrip 'fase van ontwikkeling' dat wordt geschetst aan de hand van verschillende proeven.

1. de flessenproef
2. het boter, kaas en eieren spel
3. de kindertekening
4. seriëren
5. schrijven en lezen

Flessenproef. De manieren waarop de oudere peuter (a), de kleuter (b) en het jonge schoolkind (c) een half gevulde, schuine fles natekenen.

1C. Observatieopdrachten

Aan de hand van deze opdrachten wordt de theorie verdiept en de neurologische basis van de psychologische ontwikkeling besproken. De studenten krijgen een opdracht mee voor deel 2.

Deel 2: De kleuter is geen jong schoolkind

Vervolg van deel 1 en het verschil tussen proeven en tests

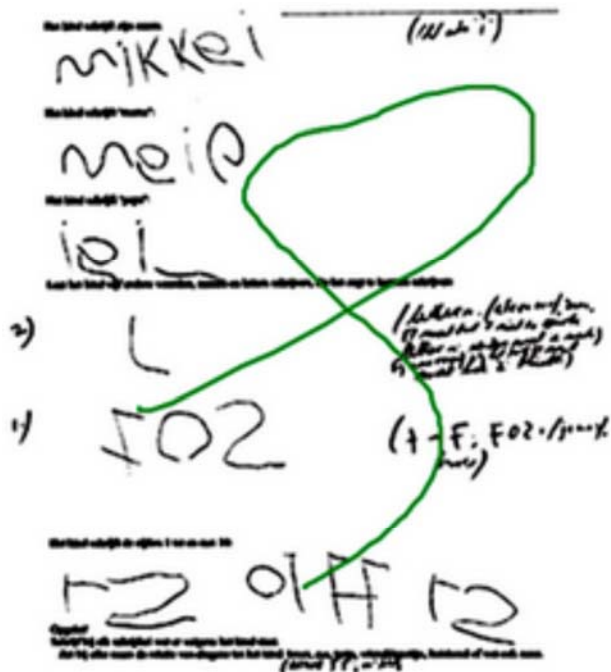
2A. Vervolg van deel 1: 'De kleuter is geen schoolkind'

2B. Twee soorten toetsen

We maken onderscheid tussen:

- **proeven** waarvan de uitkomsten verklaard kunnen worden in termen van psychologische structuren;
- **tests** waarvan de uitkomst is hoeveel procent een kind afwijkt van een gemiddelde. Uiteengezet wordt dát en waaróm tests oneigenlijk zijn en dus uit het onderwijs geweerd dienen te worden.

De verschillende toetsen worden vanuit de praktijksituatie besproken.

2C. Observatieopdrachten

De cursisten zullen tijdens dit onderdeel van twee proeven verslag moeten doen. We zullen vooraf (ten minste) vier soorten proeven bespreken.

Deel 3: Observeren kun je leren

Individuele ontwikkeling en kleutervolgsystemen

3A. De observatiecyclus

Een kind professioneel observeren is: objectief en systematisch waarnemen, onder meer van de kwaliteit van het spel en de ontwikkelingen op zintuiglijk, motorisch, emotioneel, sociaal en cognitief domein. Uit de waarnemingen dienen conclusies te volgen voor een pedagogisch en didactisch verantwoord vervolgaanbod: de observatiecyclus.

De vijf stappen in de opbouw van de observatiecyclus: waarneming, notatie, interpretatie, conclusie en vervolgstap, worden besproken.

3B. Waarnemen en beschrijven

Observeren vergt tijd en de verslaggeving dient objectief te gebeuren. Het verschil tussen objectieve en subjectieve (interpreterende) waarneming wordt aan de hand van voorbeelden getoond en uitgelegd.

Het objectief observeren en het beschrijven worden in de les besproken en geoefend aan de hand van beeldmateriaal.

3C. Interpreteren, concluderen en plannen van vervolgstappen

De observaties uit de praktijkopdracht dienen als basis om dat, wat is waargenomen, te interpreteren. Hierbij wordt specifiek aandacht besteed aan de verschillende ontwikkelingsgebieden en de niveauverschillen binnen deze gebieden.

- Hoe interpreteer je, zonder waardeoordeel, dat wat je hebt geobserveerd?
- Welke conclusie kun je trekken uit de interpretatie?
- Welke gevolgen heeft de conclusie voor het vervolgaanbod?
- Hoe ziet het vervolgaanbod eruit?

3D. Observatieopdrachten

De studenten krijgen observatieopdrachten om in de praktijk te oefenen.

Deel 4: "Mag ik nu spelen?"

Spel, spelontwikkeling en de rol van de leerkracht

4A. De fantasievolle wereld van het jonge kind

Het meest kenmerkend van een kleuter is het fantasievolle spel, dat een grote beweeglijkheid kent en waarin het kind met een lap en een kist een hele wereld kan scheppen en zonder problemen afwisselend in de huid van moeder, baby, dokter, agent en spook kan stappen. In het vrije spel laat het kind zijn ontwikkeling en beleving zien.

4B. Het begrip 'vrij spel'

In het vrije spel ligt het initiatief bij het kind. Het is een activiteit die het kind naar inhoud, vorm en tijdsduur zelf bepaalt en waarmee het geen ander doel heeft dan zichzelf te vermaken. Al het spel dat maar op één manier 'goed' gespeeld kan worden, is dus geen vrij spel.

Door zelf de verschillende materialen te verkennen ervaren de studenten hoe er een fantasievolle en rijke speelomgeving gecreëerd kan worden, waarbinnen kinderen vrij kunnen spelen om zich breed te ontwikkelen.

Besproken worden:

- de psychologische ontwikkeling van het vrije spel;
- de houding van de leerkracht tijdens het vrije spel;
- de mogelijkheden die de beroepsopvoeder kan creëren en aanbieden;
- verschillende vormen die men binnen vrij spel kan onderscheiden.

4C. Het begrip 'geleid spel'

De WSK wijst onderwijs dat 'spelenderwijs' wordt genoemd, maar het vrije spel te niet doet, af. *Zie het WSK-stuk hierover op bit.ly/1B2Jtk0*

4D. Observatie- en doe-opdracht

De studenten observeren het vrije spel van enkele kinderen volgens de vijf stappen van de observatiecyclus gedurende een bepaalde tijd en maken daarvan een verslag. Ze onderzoeken de mogelijkheden tot vrij spel in een bepaalde ruimte (inrichting, materialen, beschikbare tijd). De verslagen dienen als uitgangspunt voor discussie en uitwisseling van ervaringen.

Deel 5: "Juf, ik wil je wat vertellen!"

De gesproken taal van de kleuter

5A. De mondelinge taalontwikkeling

Het jonge kind verwerft zich taal door nabootsing. Bij een rijk en gevarieerd aanbod kan het kind datgene opnemen waar het aan toe is.

Het verloop van de mondelinge taalontwikkeling en de relatie daarvan met andere ontwikkelingsgebieden wordt besproken.

5B. Didactieken en methodieken om het mondeling taalgebruik zo divers mogelijk te activeren

Niet alleen in de kring, maar ook tijdens het buitenspelen en het spelen in de hoeken, kortom overal waar samen-'gewerkt' wordt, wordt de gesproken taal ontwikkeld.

Didactieken en methodieken waarmee studenten het kind optimaal kunnen begeleiden in zijn of haar mondelinge taalgebruik worden behandeld vanuit:

- de stappen in de ontwikkeling van het mondeling taalgebruik
- het gebruik van taalmethodes, uitsluitend als bronnenboek
- het taalgebruik van de student
- kringactiviteiten zoals:
 - gesprekken, kringspelen, reidansen, versjes, rijmpjes, raadselliedjes, vertellen, voorlezen en het aanbieden van prentenboeken.
- activiteiten binnen de speel- en werktijd zoals:
 - leeshoek, poppenkast, huishoek, winkeltje en buitenspelen.

5C. Observatieopdrachten

De studenten observeren, volgens de vijf stappen van de observatiecyclus, het mondeling taalgebruik van enkele kinderen in verschillende situaties en bespreken hun verslag met de stagebegeleider of docent.

Deel 6: Motoriek als basis voor schools leren

Grove motoriek en ruimtelijke oriëntatie

6A. Bewegen in de ruimte, een voorwaarde voor de cognitieve ontwikkeling

Waarom is bewegen zo belangrijk voor de ontwikkeling van het kind?

De volgende onderdelen komen aan bod:

- verband tussen motoriek en leren;
- rijping, kalenderleeftijd, neurologische leeftijd;
- sensomotorische ontwikkeling, zintuiglijke systemen en goede samenwerking daartussen;
- de vier noodzakelijke vaardigheden (zich oprichten, evenwicht bewaren, zich opvangen en steunen);
- grove motoriek (kruipen, lopen, springen, klimmen, huppelen, duikelen en dansen) en het belang daarvan.

6B. Individuele verschillen in de ontwikkeling

Door te bewegen worden verbindingen gelegd tussen alle delen van het brein, in coördinatie met alle zintuigen, het hele lichaam en de bijbehorende lichaamsfuncties.

De ontwikkeling van dit proces voltrekt zich bij ieder kind in een eigen tempo en op geheel eigen wijze.

In dit verband zal ook de oorzaak van het verschil tussen jongens en meisjes, in combinatie met wetenschappelijke onderzoeken die individuele verschillen aantonen ter sprake komen.

6C. Praktische oefening in de ruimte

Oefening baart kunst en daarvoor is het van belang zowel binnen als buiten veelvuldig te laten bewegen.

Daarom zullen wij in dit onderdeel gymlessen, spellessen, buitenspelen en bewegen op muziek behandelen.

6D. Observatieopdrachten

Van kleuters van dezelfde kalenderleeftijd wordt tijdens spel in bijvoorbeeld de bouwhoek, zandtafel of huishoek de grove motoriek geobserveerd volgens de vijf stappen van de observatiecyclus. Het verslag daarvan wordt met de stagebegeleider of de docent besproken.

Deel 7: Van grof naar fijn en van drie- naar tweedimensionaal *Fijne motoriek en ruimtelijke oriëntatie*

7A. De motoriek is de basis van alle onderwijs

Aan de orde komen: basale vaardigheden, complexe vaardigheden, meebewegen (restverschijnselen bij onvoldoende ontwikkelingskansen) en de pengreep.

7B. Van scheuren naar schrijven

Hoe 'oefen' je deze vaardigheden in een kleutergroep, terwijl je aansluit op de ontwikkeling?

Knutselen, vouwen, puzzelen, kleien, schilderen, vingerhaken, vlechten en het werken met constructiemateriaal en fijnmotorisch ontwikkelingsmateriaal worden behandeld.

7C. Rijpheid voor het schoolse leren

De mate van rijpheid kun je voor een deel bepalen aan de hand van verschillende aandachtspunten.

De volgende punten komen aan de orde:

- van drie- naar tweedimensionaal;
- opponeren van de duim;
- stil zitten en stil staan;
- ritme en besef van het verloop van de dag;
- middellijn doorkruisen;
- loopvormen;
- lichaamsbesef en evenwicht;
- oog-hand-coördinatie;
- gevoel kunnen verplaatsen;
- zelfstandigheid;
- mogelijkheid een voorstelling vast te houden of op te roepen.

7D. Observatieopdrachten

- Observeer een kleuter met een slecht ontwikkelde fijne motoriek (hoe is het met de grove motoriek?).
- Noteer gedurende een week welke fijnmotorische activiteiten gekozen worden bij het vrije spel. Pas hierbij de vijf stappen van de geleerde observatiecyclus toe.

Deel 8: Horen, zien, voelen, ruiken en proeven

De zintuiglijke ontwikkeling

8A. De zintuiglijke waarneming

Zintuiglijke waarnemingen zijn noodzakelijk voor een optimale ontwikkeling.

De visuele waarneming, de auditieve waarneming, de tactiele waarneming en ook het ruiken en proeven worden in relatie met de ontwikkeling besproken.

- **Lichaamsbesef:** De eerste stap naar ruimtelijke ontwikkeling begint met het ervaren van het eigen lichaam in relatie tot de omgeving.
- **Visuele waarneming:** Het zicht is aangeboren, het zien is een leerproces.
- **Auditieve waarneming:** Het horen is aangeboren, het luisteren is een leerproces.
- **Tactiele waarneming:** Het met de handen verkennen van een vorm ondersteunt het zien. Dit is van belang voor de ontwikkeling van het lichaamsbesef. Door voelen en benoemen worden het waarnemingsvermogen en de taalfunctie ontwikkeld.

8B. De sensomotorische waarneming

De motorische en zintuiglijke ervaringen die een kind opdoet vormen samen de basis voor de ontwikkeling van de intelligentie en de begripsvorming.

De sensomotorische waarneming in relatie tot de andere ontwikkelingsgebieden wordt besproken.

8C. De toepassing in de praktijk

Vanuit een thema (winter, voorjaar, voeding, verkeer, enzovoort) behandelen we de mogelijkheden voor de zintuiglijke ontwikkeling binnen verschillende situaties, zoals kring-, speel- en werkactiviteiten, buitenspel en het werken met ontwikkelingsmateriaal.

8D. Observatieopdrachten

De studenten observeren kinderen in verschillende spelsituaties en maken een verslag van de zintuiglijke waarnemingen die het kind laat zien. Hierbij passen zij de vijf stappen van de observatiecyclus toe.

Vervolgaanbod

Door het volgen van deze acht delen beschikt iemand over het minimum van het minimum aan competenties om te werken met kleuters. Een vervolgaanbod is in voorbereiding. Dit bevat in ieder geval een verdieping van deze acht delen. *Zie verder wegwijs.in/kleuteronderwijs/pabo-brochure/*

Deze brochure is door de Werk- en Steungroep Kleuteronderwijs aangenomen op zijn vierde landelijke bijeenkomst van 18 april 2015 in Vleuten.

Kijk eens wat ik al kan

Ik kan bouwen, ik kan sjouwen
en kunstjes doen op slappe touwen.
Ik kan tekenen, ik kan plakken
en balanceren op hoge hakken.
Ik kan dansen, ik kan zingen
en van een hoge tafel springen.
Ik kan tellen, ik ken de kleuren
en kan zo heerlijk om iets lekkers zeuren.
Ik kan al echte letters schrijven
maar wil zo graag nog kleuter blijven.
Ik wil proeven ... ruiken ... en voelen.
Ik wil groeien in MIJN EIGEN doelen.
Met mijn handen en mijn voeten.
Heerlijk in de wereld wroeten.
Ik ben ik, ik ben uniek,
en ik ben NIET van elastiek.
Je kunt me niet maken tot iets wat ik niet ben
maar wel helpen zodat ik mezelf nog beter ken
want zelfs als ik mijn knie bezeer,
weet dan dat ik ALTIJD leer !

meester Martin

